

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Πτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Ελληνικός Πολιτισμός*

Πτυχιακή Διατριβή

Η Λογοτεχνική Ανάπλαση της Γυναικείας Αγιότητας στο
Μέσο Βυζάντιο

Αναστασία Αρβανίτη

Επιβλέπων/Επιβλέπουσα Καθηγητής/Καθηγήτρια
Όνομα Επώνυμο

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΕΣΣΗΣ

Μάιος 2023

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Πτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Ελληνικός Πολιτισμός*

Πτυχιακή Διατριβή

Η Λογοτεχνική Ανάπλαση της Γυναικείας Αγιότητας στο
Μέσο Βυζάντιο

Αναστασία Αρβανίτη

Επιβλέπων/Επιβλέπουσα Καθηγητής/Καθηγήτρια
Όνομα Επώνυμο

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΕΣΣΗΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των
απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών
στον Ελληνικό Πολιτισμό
από τη Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών.
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2023

Περίληψη

Κατά τους αιώνες που συγκροτούν τη μέση βυζαντινή περίοδο (8ος-12ος) πολλά είναι τα αγιολογικά κείμενα που αφιερώθηκαν σε γυναίκες αγίες. Τα κείμενα αυτά αναδεικνύουν διαφορετικές εκφάνσεις της γυναικείας αγιότητας προβάλλοντας πρότυπα όπως της γυναίκας που γίνεται μάρτυρας της πίστης, εκείνης που εγκαταλείπει την οικογένεια για να καταφύγει σε μοναστήρι, ή ακόμα εκείνης που «μαρτυρεί» μέσα στον έγγαμο βίο ως θύμα της συζυγικής βίας. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να μελετήσει αυτές τις διαφορετικές πτυχές και να παρουσιάσει τις σχέσεις που έχουν μεταξύ τους ώστε να αναδείξει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της γυναικείας αγιολογίας στη μέση βυζαντινή περίοδο.

Στόχος της εργασίας είναι η ανάλυση των κειμένων αυτών δίνοντας κυρίως έμφαση στα λογοτεχνικά μέσα με τα οποία οι συγγραφείς προσπαθούν να αφηγηθούν την ιστορία και τις περιπέτειες τέτοιων γυναικών αγίων.

Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στο βίο των αγίων Θεοδώρα της Θεσσαλονίκης, της Μαρίας της Νέας, της Θεοκτίστης της Μηθυμναίας, της Θωμαΐδας της Λέσβιας και της Ειρήνης Χρυσοβαλάντου και των θαυμάτων αυτών ενώ στο δεύτερο μέρος αναλύουμε τη λογοτεχνικότητα κάθε βιογραφίας.

Summary

During the centuries that make up the middle Byzantine period (8th-12th A.D.) there are many hagiological texts dedicated to female saints. These texts highlight different manifestations of female sanctity, projecting models such as the woman who becomes a martyr to the faith, the one who abandons the family to take refuge in a monastery, or even the one who "becomes a martyr" in married life as a victim of domestic violence. The purpose of this work is to study these different aspects and to present the correlations that might be present between them to highlight the special character of female hagiology in the middle Byzantine period.

The aim of the work is the analysis of these texts, mainly emphasizing the literary means by which the authors try to narrate the history and adventures of such female saints.

In the first part, there is a reference to the life of Saints Theodora of Thessaloniki, Mary the Younger, Theoctisti of Mithymna, Thomaida of Lesvos and Irene, Abbess of Chrysovalanto Monastery, and the miracles of each one, while in the second part we analyze the literary nature of each biography.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1.....	7
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 2.....	8
Βίοι	Error! Bookmark not defined.
2.1 Θεοδώρα της εν Θεσσαλονίκης.....	8
2.2 Θεοκτίστη η Μηθυμναία.....	12
2.3 Μαρία η Νέα.....	15
2.4 Θωμαΐς Λέσβου.....	18
2.5 Ειρήνη Χρυσοβαλάντου.....	20
Κεφάλαιο 3.....	25
Η λογοτεχνική πτυχή των Βίων	25
Κεφάλαιο 4.....	31
Επίλογος.....	31
Βιβλιογραφία	32

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Η περίοδος της βυζαντινής λογοτεχνίας που εξετάζουμε είναι από τις πιο σπουδαίες, αφού υπάρχει μια πλούσια παρακαταθήκη κειμένων τόσο από γνωστούς συγγραφείς όσο και ανώνυμους ή από συγγραφείς που παρόλο που γνωρίζουμε το όνομά τους δεν είναι ιδιαίτερα γνωστοί. Τα αγιολογικά κείμενα αυτής της παραγωγής διακρίνονται για μια ποικιλία θεμάτων, καθώς και για τους πρωταγωνιστές τους που ζουν σε διάφορα περιβάλλοντα: πατριάρχες, αυτοκράτειρες, μοναχοί, έγγαμες γυναίκες, αρχόντισσες κ. ά., οι οποίοι απαρνήθηκαν τα εγκόσμια.¹

Οι βίοι των αγίων γυναικών της μέσης βυζαντινής περιόδου που θα μελετήσουμε αφορούν τύπους υπαρκτών γυναικών: χήρες που κατέφυγαν στην ασκητική ζωή του μοναστηριού, όπως η αγία Θεοδώρα Θεσσαλονίκης, γυναίκες που έγιναν ερημίτισσες όπως η Θεοκτίστη η Λέσβια, παντρεμένες γυναίκες και υποταγμένες στο σύζυγό τους που τις κακομεταχειρίζονται, όπως η Μαρία η Νέα και η Θωμαΐς, αλλά και αριστοκράτειρες που γίνονται μοναχές αντάξιες με τους ασκητικούς αγώνες των ανδρών, όπως η Ειρήνη Χρυσοβαλάντου. Σε αυτές τις περιπτώσεις βλέπουμε τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί μια γυναίκα να αγιοποιηθεί και αυτοί είναι η μετάνοια, η φιλανθρωπία, η προφητεία, η νέκρωση του σώματος, αλλά και τα θαύματα. Επίσης οι αγιολογικές διηγήσεις που αναφέρονται σε αυτές δίνουν πληροφορίες για τις επιδρομές των Αράβων και του Βούλγαρων, τη ζωή στα μοναστήρια, τις επιδημίες της εποχής εκείνης, τη μαγεία κ. ά. Έτσι μέσα από τις περιπτώσεις αυτές αντιλαμβανόμαστε ότι «η οργάνωση και η πειθαρχία» δεν ήταν τελικά αποκλειστικό προνόμιο των ανδρών.²

¹ Rosenqvist (2008), σ. 114.

² Ευθυμιάδης (2019), σ. 32.

Κεφάλαιο 2

Βίοι

2.1 Θεοδώρα της εν Θεσσαλονίκης

Η ζωή της Θεοδώρας, όπως και της Θεοκτίστης, επηρεάστηκε κατά πολύ από τις επιδρομές των Αράβων, οι οποίοι κατέστρεψαν τα νησιά και όλες τις παράκτιες περιοχές του Αιγαίου την περίοδο του 9^{ου} και 10^{ου} αιώνα.³ Η Θεοδώρα γεννήθηκε στην Αίγινα το 812. Γονείς της ήταν ο πρωτοπρεσβύτερος Αντώνιος και μητέρα της η Χρυσάνθη, η οποία πέθανε κατά τη γέννα της οσίας. Αρχικά η οσία ονομάστηκε Αγάπη και δόθηκε από τον πατέρα της σε κάποια συγγενή του να τη μεγαλώσει, αφού ο ίδιος αποφάσισε να ακολουθήσει το δρόμο του μοναχικού βίου.⁴ Από μικρή ηλικία ήταν ιδιαίτερα επιμελής και ευφυής, διδάχτηκε τα ιερά γράμματα και ένα μέρος του Ψαλτηρίου. Επίσης το σωματικό κάλλος και η ομορφιά του προσώπου της, αλλά και η σωφροσύνη και η ευσέβεια που είχε κληρονομήσει, γινόταν συχνά αντικείμενο θαυμασμού. Από την ηλικία των εφτά ετών μνηστεύθηκε κάποιον άνδρα αρχοντικής οικογενείας.⁵

Οι επιδρομές όμως των Σαρακηνών τους ανάγκασαν να μεταναστεύσουν στη Θεσσαλονίκη για περισσότερη ασφάλεια. Εκεί απέκτησαν τρία παιδιά από τα οποία μόνο το ένα επέζησε.⁶ Έτσι αποφάσισαν να αφιερώσουν το μοναδικό τους παιδί στον Θεό.⁷ Πήραν το εξάχρονο κοριτσάκι και το πήγαν στη μονή του Ευαγγελιστού Λουκά, όπου έλαβε το όνομα Θεοπίστη και ντύθηκε με το μοναχικό σχήμα.⁸ Όταν λίγο καιρό μετά απεβίωσε ο σύζυγός της, εκείνη ήταν εικοσιπέντε χρόνων, αποφάσισε να μοιράσει ένα μέρος της

³ Talbot (1996), σ. 159.

⁴ Πασχαλίδης (1991), σ. 73.

⁵ Πασχαλίδης (1991), σ. 75.

⁶ Πασχαλίδης (1991), σ. 79.

⁷ Πασχαλίδης (1991), σ. 81.

⁸ Πασχαλίδης (1991), σ. 85.

περιουσίας της στους φτωχούς⁹ και να καταφύγει στην μονή του Αγίου Στεφάνου δίνοντας τις μοναχικές υποσχέσεις και λαμβάνοντας το όνομα Θεοδώρα.¹⁰ Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ασκητισμού που τη διακρίνει ήταν το θέμα της υποταγής, καθώς τιμωρήθηκε αυστηρά δύο φορές από την προϊσταμένη της, Άννα, επειδή δεν υπάκουσε σε μία από τις διαταγές της.¹¹ Παρόλο που η Θεοδώρα κατάφερε με αδιάκοπη προσευχή και εξομολόγηση να αποφεύγει τις επιθέσεις του διαβόλου, εκείνος κατόρθωσε να επηρεάσει το μυαλό της με αποτέλεσμα να συμπεριφέρεται στην Θεοπίστη ως μάνα προς κόρη και όχι ως μοναχή.¹² Η τιμωρία που επέβαλε η ηγουμένη και στις δύο ήταν να μην ανταλλάξουν από εκείνη τη στιγμή ούτε μια λέξη μεταξύ τους και το επιτίμιο αυτό κράτησε δεκαπέντε χρόνια.¹³ Η δεύτερη τιμωρία της Θεοδώρας ήταν η διανυκτέρευσή της στην παγωμένη αυλή του μοναστηριού. Η Θεοδώρα βίωσε αυτό το είδος μαρτυρίου ώστε να εξασφαλίσει το στεφάνι της υπακοής. Μια μοναχή βεβαίωσε πως «είδε ένα στέμμα να κατεβαίνει από τον ουρανό και άκουσε μια φωνή να διακηρύσσει ότι το στέμμα ήταν της Θεοδώρας».¹⁴ Έτσι με την υπακοή σε αυτά τα επιτίμια η Θεοδώρα κέρδισε τις ουράνιες ανταμοιβές της. Κατάφερε να ξεπεράσει τους διάφορους πειρασμούς μόνο με την προσευχή και, παρόλο που παρέκκλινε κάποιες φορές από τον δρόμο της υποταγής, κατάφερε στο τέλος να πειθαρχήσει και να υπακούσει. Το να υπακούει ένας μοναχός στον ηγούμενο ή μια μοναχή στην ηγουμένη ήταν η μέγιστη αρετή για αυτόν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του στη μονή.

Ένα άλλο ζήτημα στο Βίο της Θεοδώρας είναι αυτό της μοναστικής σταθερότητας, «η θεωρητική δηλαδή απαίτηση ενός μοναχού να περάσει ολόκληρη τη ζωή στο ίδιο μοναστήρι στο οποίο είχε εκφωνήσει τους όρκους του».¹⁵

Όλα αυτά τα χρόνια που ζούσε η μακαρία στο μοναστήρι κατάφερε να γίνει κοινωνός στις αδελφές της, να συμμερίζεται τις φροντίδες με ζήλο ώστε να παρακινήσει τις συμμονάστριές της στον αγώνα αυτό.¹⁶ Επίσης είχε υποτάξει το σώμα της καθώς και τη χρήση των ματιών της. Δεν κοίταζε ποτέ τον εκάστοτε συνομιλητή της στο πρόσωπο, αλλά

⁹ Πασχαλίδης (1991), σ. 105.

¹⁰ Πασχαλίδης (1991), σ. 109.

¹¹ Delierneux (2014), σ. 366.

¹² Πασχαλίδης (1991), σ. 117.

¹³ Πασχαλίδης (1991), σ. 123.

¹⁴ Delierneux (2014), σ. 379.

¹⁵ Delierneux (2014), σ. 366.

¹⁶ Πασχαλίδης (1991), σ. 147.

είχε το βλέμμα στραμμένο στη γη και μόνο όταν εκείνος έφευγε ρωτούσε για τη μορφή του.¹⁷

Όταν η οσία έφτασε στο ογδοηκοστό χρόνο της ζωής της, κατά τον μήνα Αύγουστο αρρώστησε για πέντε μέρες. Ζήτησε τότε να μεταλάβει τα άχραντα και αθάνατα μυστήρια, μεταβαίνοντας την επόμενη ημέρα στις 29 Αυγούστου στην αιώνια ζωή.¹⁸ Λόγω γήρατος το πρόσωπο της Θεοδώρας ήταν ρυτιδιασμένο, παρ' όλ' αυτά φαινόταν φωτεινό, σαν να ακτινοβολούσε και στη μορφή της εμφανίστηκε ιδρώτας που ανέδιδε θεία ευωδία.¹⁹

Κατά τη διάρκεια της ζωής της στο μοναστήρι η Θεοδώρα δεν έκανε θαύματα ούτε κάποιο ασυνήθιστο κατόρθωμα ασκητικότητας. Παρ' όλ' αυτά όμως μετά το θάνατό της «η αγιότητά της εκδηλώθηκε με μια σειρά από θαύματα» και ειδικά όταν ένα χρόνο μετά την ταφή της μετέφεραν το σώμα της «από τον κοινόχρηστο τάφο των μοναχών σε μια υπέργεια σαρκοφάγο έτσι ώστε τα λείψανά της να είναι προσιτά στους προσκυνητές και αυτό είχε παραμείνει άφθαρτο».²⁰

Ο κληρικός Γρηγόριος ήταν αυτός που με τη βοήθεια της Θεοπίστης, συγγράφει το βίο και τα μεταθανάτια θαύματα της αγίας.²¹ Ο λόγος που το έκανε αυτό ήταν γιατί η αγία είχε θεραπεύσει την αδερφή του Μάρθα από την πανώλη. Πριν αναφερθεί στο θαύμα που έσωσε την αδερφή του από βέβαιο θάνατο απαριθμεί μερικά άλλα, όπως αυτό με ένα κληρικό ονόματι Δημήτριο, ο οποίος για εννιά μήνες υπέφερε από μια επώδυνη ασθένεια σε όλο το σώμα του με αποτέλεσμα να ασθενήσει το στομάχι του και το κεφάλι του να είναι άσχημα πληγωμένο. Με κόπο, λοιπόν, έφθασε στη μονή και μόλις προσκύνησε την αγία και με πίστη έδωσε τον τελευταίο ασπασμό, θεραπεύτηκε αμέσως. Το ίδιο συνέβη και σε έναν νεαρό, τον Ιωάννη, που για δύο χρόνια υπέφερε από τεταρταίο πυρετό. Την στιγμή που ασπάστηκε το άγιο λείψανό της θεραπεύτηκε από την αρρώστια.²² Αναφέρει ακόμη και για το λιγιστό λάδι που έκαιγε στην κανδήλα πάνω από τον τάφο της, το οποίο δεν καταναλωνόταν εντελώς αλλά έβγαζε ένα λαμπερό φως. Έντεκα μέρες μετά το θάνατό της, η μοναχή που

¹⁷ Πασχαλίδης (1991), σ. 149.

¹⁸ Πασχαλίδης (1991), σ. 153.

¹⁹ Πασχαλίδης (1991), σ. 155.

²⁰ Talbot (1996), σ. 159 - 160.

²¹ Ευθυμιάδης (2019), σ. 38.

²² Πασχαλίδης (1991), σ. 157.

είχε αναλάβει τη φροντίδα του τάφου της αγίας, είδε το λάδι από την κανδήλα να έχει ξεχειλίσει και να πέφτει κάτω στο έδαφος σαν μια ανοιχτή βρύση.

Στη συνέχεια κάνει λόγο για μια μητέρα από φτωχική γειτονιά που οδήγησε το γιο της στη μονή γιατί είχε διαταραγμένα τα λογικά του από δαιμονική επιρροή. Μόλις έφτασαν εκεί το παιδί αρχικά προσπάθησε να το σκάσει, έπειτα έλεγε απαίσια και άσεμνα πράγματα. Έμεινε όμως με τη μητέρα του εκεί αρκετές μέρες, όταν εμφανίστηκε η οσία στον ύπνο του και του είπε ότι έχει πλέον θεραπευτεί. Το ίδιο έγινε και σε έναν άλλο νεαρό ονόματι Γεώργιο που είχε καταληφθεί από ακάθαρτο πνεύμα.²³ Ακόμη και μια επιφανής, τίμια γυναίκα ζήτησε τη βοήθεια της αγίας, στέλνοντας παρακλητική επιστολή να της σταλεί άγιο λάδι ώστε να θεραπευτεί η υπηρέτριά της που ήταν τυφλή. Μόλις έλαβε το ευωδιαστό λάδι διέταξε να καθαρίζουν με αυτό τα μάτια της υπηρέτριας. Η κοπέλα θεραπεύτηκε μέσα σε λίγες μέρες.²⁴

Ο μοναχός Αντώνιος, ο οποίος είχε χρόνια πρόβλημα στα ισχία του που ούτε να καθίσει μπορούσε ούτε να σταθεί όρθιος για πολλή ώρα, βίωσε το θαύμα της αγίας. Με πολύ κόπο έφτασε στη μονή, γονάτισε και έσκυψε το πρόσωπό του στη γη τρεις φορές, μετά άλειψε με το λάδι που έρρεε τα σημεία που πονούσε και αμέσως θεραπεύτηκε χωρίς να μείνει ίχνος από την ασθένεια στα ισχία του.²⁵ Επίσης μια μοναχή που είχε φουσκωμένα και εξογκωμένα πόδια από τα γόνατα ως τα πέλματα και τις δημιουργούσαν αφόρητους πόνους, έφτασε στο μοναστήρι μένοντας εκεί πέντε μέρες αλειφόταν με το λάδι, ώσπου επέστρεψε στο δικό της απολύτως υγιής. Μια γυναίκα παράλυτη από τη μέση και κάτω, Αυξεντία στο όνομα, για τρεις μέρες έβαζε λάδι από την κανδήλα και την εικόνα ώσπου θεραπεύτηκαν τα άκρα της. Πλέον όχι μόνο μπορούσε να περπατήσει, αλλά δεν ένιωθε πια κανένα πόνο.²⁶

Θαύμα έγινε και σε ένα μωρό κοριτσάκι ενός υπηρέτη αρχοντικής οικογένειας, το οποίο από την στιγμή που του έδωσε η μητέρα να πιει λίγο νερό άρχισε να έχει σπασμούς, δάγκωσε τη γλώσσα του, το στόμα του είχε παραμορφωθεί ενώ τα μάτια του αλληθώριζαν· παρέμεινε κατάκοιτο σαν ετοιμοθάνατο. Οποιαδήποτε βοήθεια που δόθηκε στο παιδί απέτυχε· μέχρι

²³ Πασχαλίδης (1991), σ. 167 – 171.

²⁴ Πασχαλίδης (1991), σ. 179.

²⁵ Πασχαλίδης (1991), σ. 185.

²⁶ Πασχαλίδης (1991), σ. 187.

που αποφάσισε να το πάει στον τάφο της αγίας, το άλειψε με το λάδι από κανδήλα, την εικόνα και τη λάρνακα και τρεις μέρες μετά το μωρό ήταν εντελώς καλά.²⁷

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Γρηγόριος έγραψε το βίο της αγίας επειδή θεράπευσε την αδερφή του, Μάρθα. Όταν η πανώλη εμφανίσθηκε στην πόλη για δεύτερη φορά, προσβλήθηκε και η Μάρθα σε σημείο που όλο το σώμα της ήταν μια τεράστια πληγή, τα μέλη του σώματός της είχαν παραλύσει και υπέστη σήψη. Τα υγρά έσταζαν σαν βρύσες, αλλά και η γλώσσα και ο φάρυγγας καίγονταν από τη φωτιά του λοιμού. Η κοπέλα με άναρθρες κραυγές παρακαλούσε την αγία να την θεραπεύσει. Εκείνη εμφανίστηκε μπροστά της σαν όραμα και αφού περιποιήθηκε τις πληγές της της ανήγγειλε ότι δε θα της συμβεί άλλη συμφορά. Λίγο καιρό μετά η υγεία της κοπέλας αποκαταστάθηκε.²⁸

Σύμφωνα με την Talbot, «η λατρεία της Θεοδώρας μαρτυρείται κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και συνεχίζεται μέχρι σήμερα στη σύγχρονη εκκλησία της Αγίας Θεοδώρας, η οποία αποτελεί τμήμα ανδρικού μοναστηριού».²⁹

2.2 Θεοκτίστη η Μηθυμναία

Όταν ο στόλος του Ιμέριου, λόγω άσχημων καιρικών συνθηκών, κατέπλευσε στην Πάρο, οι άνδρες επισκέφθηκαν το ναό της Παναγίας της Καταπολιανής ή Εκατονταπυλιανής.³⁰ Όσο θαύμαζαν την τέχνη στο κιβώριο και ταυτόχρονα κατηγορούσαν αυτόν που το έσπασε, εμφανίστηκε ένας μοναχός με ωχρό πρόσωπο, ζαρωμένα μάγουλα και τρίχινο χιτώνα.³¹ Ο άγιος ερημίτης ονομαζόταν Συμεών, ο οποίος εξιστόρησε το βίο της Θεοκτίστης στον Νικήτα Μάγιστρο όπως την άκουσε από ένα κυνηγό της Εύβοιας.³²

Αφού τους συστήθηκε, του ζήτησαν να τους πει ποιος ήταν αυτός που συνέτριψε το κιβώριο της Θείας Τράπεζας.³³ Ο ιερόσυλος που βεβήλωσε το ναό ήταν ο Νίσιρις, ένας

²⁷ Πασχαλίδης (1991), σ. 209 – 211.

²⁸ Πασχαλίδης (1991), σ. 225 – 231.

²⁹ Hero στο Talbot (1996), σ. 162.

³⁰ Τσάμης (1993), σ. 239.

³¹ Τσάμης (1993), σ. 241.

³² Hero στο Talbot (1996), σ. 96.

³³ Τσάμης (1993), σ. 243.

ναύαρχος του ναυτικού της Κρήτης. Αυτός προσπάθησε να κλέψει το κιβώριο, το οποίο παρόλο που το μετρούσε και έβλεπε ότι χώραγε να περάσει από την πύλη, σε κάθε προσπάθεια απόσπασης, αυτό ολοένα μεγάλωνε. Έπειτα από πολλές άκαρπες προσπάθειες, αποφάσισε να το καταστρέψει. Όμως τιμωρήθηκε για τη συμπεριφορά του αυτή και το καράβι του συντρίφτηκε στην Ξυλοφάγο.³⁴

Όταν ο Νικήτας και οι συνοδοί του αποφάσισαν ότι ήταν ώρα να φύγουν, ο άγιος ερημίτης τους καθοδήγησε για να φτάσουν ήρεμα και με ασφάλεια στον προορισμό τους. Πριν φύγουν όμως, τον παρακάλεσε να καταγράψει όσα θα του διηγηθεί για τον βίο της αγίας Θεοκτίστης, όταν θα επέστρεφε στο Βυζάντιο.³⁵

Ο κυνηγός από την Εύβοια μόλις έφτασε στο νησί επισκέφτηκε το ναό για να προσκυνήσει. Εκεί είδε ένα υφάδι και ίσως έναν ιστό αράχνης. Πλησιάζοντας για να δει καλύτερα τι μπορεί να ήταν αυτό, άκουσε μια φωνή να λέει: «Στάσου, μην προχωρείς ούτε να πλησιάσεις· είμαι γυναίκα και γι' αυτό ντρέπομαι να με δεις γυμνή». Όταν συνήλθε ο κυνηγός από το φόβου άκουσε πάλι τη φωνή να του ζητάει ένα πανωφόρι για να καλυφθεί. Ο κυνηγός άφησε το πανωφόρι του και βγήκε έξω επιστρέφοντας λίγο αργότερα, αντικρίζοντας όντως μια γυναίκα σ' εκείνο το σημείο.³⁶

Παρόλο που έμοιαζε με γυναίκα, είχε μια υπεράνθρωπη εμφάνιση· «μαλλιά λευκά, μαυριδερό πρόσωπο με μια μικρή λευκότητα να υποφαίνεται, είχε λεπτό δέρμα που συγκρατούσε τα οστά με ελάχιστη σάρκα». Ο κυνηγός γονάτισε αμέσως, παρακαλώντας τη να τον ευλογήσει. Εκείνη τότε τον σήκωσε και άρχισε να του λέει την ιστορία της.³⁷

Το όνομά της ήταν Θεοκτίστη και γεννήθηκε σε μία πόλη κοντά στη Μήθυμνα της Λέσβου. Από την πρώιμη παιδική της ηλικία έχασε τους γονείς της και οι συγγενείς της αποφάσισαν να την τοποθετήσουν σε γυναικείο μοναστήρι να γίνει μοναχή.³⁸ Σε ηλικία δεκαοκτώ ετών κατά τις ημέρες του Πάσχα, επισκέφτηκε την αδερφή της στο γειτονικό χωριό όπου αιχμαλωτίστηκε μαζί με τους υπόλοιπους, από τους Άραβες Κρήτες, με αρχηγό τον Νίσιρι, με σκοπό να πουληθούν στα σκλαβοπάζαρα. Φτάνοντας στο νησί της Πάρου κατάφερε να

³⁴ Τσάμης (1993), σ. 245.

³⁵ Τσάμης (1993), σ.247.

³⁶ Τσάμης (1993), σ. 249.

³⁷ Τσάμης (1993), σ. 251.

³⁸ Hero στο Talbot (1996), σ. 95.

ξεφύγει και να κρυφτεί μέσα στο δάσος.³⁹ Για 35 χρόνια αυτός ο έρημος τόπος ήταν το σπίτι της τρώγοντας μόνο χόρτα και λούπινα ενώ τα ρούχα της, έπειτα από τόσο καιρό έλιωσαν. Τέλος του ζήτησε την επόμενη χρονιά που θα ξαναπήγαινε εκείνος στο νησί να της φέρει τα ιερά μυστήρια σε ένα καθαρό σκεύος.⁴⁰ Πράγματι την επόμενη χρονιά, όπως είχε προβλέψει η αγία, εκείνος πήγε στο νησί για κυνήγι και αμέσως επισκέφθηκε το ναό με σκοπό να τη συναντήσει και να της δώσει τη θεία κοινωνία που είχε φέρει μαζί του.⁴¹

Πριν φύγει ο κυνηγός από το νησί ξαναπήγε στο ναό για να τη συναντήσει και να του δώσει την ευχή της για το ταξίδι· τη βρήκε όμως πεθαμένη. Αρχικά σκέφτηκε να τη θάψει, αλλά αυτό που έκανε τελικά ήταν παράτολμο και ενάντια της θελήσεως του θεού, έκοψε το χέρι της αγίας, το τύλιξε και το πήρε μαζί του στο καράβι. Παρά τους ευνοϊκούς ανέμους το καράβι δεν μπορούσε να φύγει σαν κάτι να το κράταγε δεμένο στο λιμάνι. Τότε κατάλαβε ότι αυτό ήταν έργο του Θεού για την αποτροπιαία πράξη του απέναντι στην αγία. Χωρίς να τον καταλάβουν οι άλλοι, αφού επέστρεψε το χέρι της αγίας κοντά στο σώμα της τότε μόνο το καράβι απέπλευσε από το νησί.

Διηγήθηκε στους συντρόφους του όλα όσα είχαν συμβεί, αφότου είχαν απομακρυνθεί αρκετά από εκεί. Όμως οι σύντροφοί του αποφάσισαν να επιστρέψουν στην Πάρο και να προσκυνήσουν την αγία Θεοκτίστη. Φτάνοντας στο ναό διαπίστωσαν ότι η αγία είχε εξαφανιστεί⁴². Μάταια έψαξαν σε όλο το νησί για τα λείψανά της, δεν τα βρήκαν πουθενά κι έτσι πήραν το δρόμο του γυρισμού για την Εύβοια με ασφάλεια.⁴³

Η Talbot αναφέρει ότι: «η τιμή και η λατρεία της δεν διαδόθηκε σε κανένα άλλο νησί του Αιγαίου, με εξαίρεση την Ικαρία. Σύμφωνα με την παράδοση το σώμα της αγίας εκλάπη από ναύτες από τη γενέτειρά της Λέσβο και κατόπιν έγινε αντικείμενο απραγής από τους κατοίκους της Ικαρίας. Η μνήμη της εορτάζεται στις 9 Νοεμβρίου».⁴⁴

³⁹ Τσάμης (1993), σ. 251.

⁴⁰ Τσάμης (1993), σ. 253.

⁴¹ Τσάμης (1993), σ. 255.

⁴² Τσάμης (1993), σ. 259.

⁴³ Laiou στο Talbot (1996), σ. 95.

⁴⁴ Laiou στο Talbot (1996), σ. 98 – 99.

2.2.1 Ο συγγραφέας και η εποχή του

Ο Νικήτας ο Μάγιστρος γεννήθηκε στη Λάρισα γύρω στο 870 και πέθανε μετά το 946.⁴⁵ Είχε σταλεί μαζί με τον Ιμέριο κατά εντολή του Λέοντα ΣΤ' με σκοπό να διαπραγματευθεί με τους Άραβες που είχαν καταλάβει την Κρήτη το 824 με 828 έτσι ώστε να μάθει τις συμφωνίες και τα σχέδια των Αράβων, οι οποίοι είχαν δημιουργήσει ένα πειρατικό στόλο που έκανε τρομερές καταστροφές στα ελληνικά νησιά και όλα τα παράλια του Αιγαίου. Ο Νικήτας για να αναφερθεί στην ακριβή ημερομηνία συγγραφής του Βίου της Θεοκτίστης, μιλάει για τον θάνατο του Λέοντα ΣΤ' (886 – 912), ενός πραγματικά τυχερού βασιλιά που πήρε στον τάφο μαζί του την τύχη των Ελλήνων, σύμφωνα με τα λεγόμενα του συγγραφέα.⁴⁶ Έφτασε στην Πάρο το 902 ή το 910, που από τις αρχές του 10^{ου} αιώνα εξαιτίας των πειρατικών επιδρομών είχε ερημώσει.

2.3 Μαρία η Νέα

Όταν στην Κωνσταντινούπολη αυτοκράτορας ήταν ο Βασίλειος Α' Μακεδών (867 – 886), μετανάστευσε εκεί από την Αρμενία η οικογένεια της Μαρίας, η οποία ήταν το τελευταίο από τα πέντε παιδιά. Η γέννησή της τοποθετείται πριν το 866. Ο πατέρας της και ο σύζυγός της Νικηφόρος ήταν στρατιωτικοί. Ο βιογράφος της αναφέρει ότι: «ήταν εικόνα πραότητας, κολώνα της σωφροσύνης, υπόδειγμα της ευσεβείας, τύπος της ελεημοσύνης, παράδειγμα για όλους της ευλαβείας. Κανένας δεν την είδε να οργίζεται άδικα να σηκώνει χέρι πάνω σε υπηρέτρια, να μιλάει υπεροπτικά». Αλλά και «τους ιερείς τους τιμούσε σε μέγιστο βαθμός ως λειτουργούς του Θεού και υπηρέτες των φοβερών και μεγάλων μυστηρίων, τους μοναχούς τους έβλεπε ως πατέρες». Όσο «για τη νοικοκυροσύνη της, την εργατικότητά της, το λιτό και απέριτο ντύσιμό της και την εγκράτειά της στο φαγητό», οι έπαινοι ήταν ασύγκριτοι. Είχε μια ανδρεία ψυχή κλεισμένη σε ένα γυναικείο σώμα που τίποτα δεν μπορούσε να τη λυγίσει.⁴⁷

⁴⁵ Τσάμης (1993), σ. 233.

⁴⁶ Τσάμης (1993), σ. 236 - 238.

⁴⁷ Laiou στο Τσάμης (1993), σ. 337.

Η Μαρία δεν ήταν μόνο θεοσεβούμενη, αλλά συμπονούσε και αγαπούσε τους συμπατριώτες της που θα έκανε τα πάντα γι' αυτούς, όπως τότε που δανείστηκε χρήματα για να ελευθερώσει τους φυλακισμένους.⁴⁸

Από το γάμος της αρχικά απέκτησε δύο γιους, οι οποίοι πέθαναν σε πολύ μικρή ηλικία. Σαν μάνα έκλαψε για το χαμό τους, αλλά παράλληλα ευχαριστούσε το Θεό. Λίγο καιρό όμως μετά το θάνατο του δεύτερου παιδιού της, απέκτησε δίδυμα αγόρια.⁴⁹ Όπως αναφέρει η Talbot: «τα σημάδια που είχαν τα παιδιά στο σώμα τους προμήνυαν ότι ο ένας από αυτούς θα γινόταν στρατιώτης και ο άλλος μοναχός».⁵⁰

Λόγω των συνθηκών μετακόμισαν στη Βιζύη όπου και εκεί η Μαρία συνέχισε το έργο της και την φιλανθρωπία της. Για την ίδια όμως δεν έκανε τίποτα. Παραμελούσε τον εαυτό της, δεν φορούσε χρυσά στολίδια ή ακριβές ενδυμασίες. Όλη της την περιουσία τη διέθεσε στο ταμειυτήριο του ουρανού. Από την περιουσία του συζύγου της, όμως δεν έπαιρνε τίποτα έτσι ώστε να μην υπάρξουν προστριβές αλλά ούτε να χρειαστεί να τα επιστρέψει. Όσο για το φαγητό της όταν ο άνδρας της ήταν σπίτι νήστευε μόνο τη σαρακοστή, αλλά όταν έλειπε εκείνος δεν έτρωγε καθόλου κρέας.⁵¹

Η ηρεμία της οικογένειάς της όμως ταραχτήκε όταν ο αδερφός και η γυναίκα του Νικηφόρου κατηγορήσαν τη Μαρία ότι ξόδευε όλη την περιουσία του και τα υπάρχοντά τους στους φτωχούς αλλά και το χειρότερο από όλα ότι έχει ερωτικές σχέσεις με έναν υπηρέτη. Έπειτα από αυτές τις συκοφαντίες ο Νικηφόρος γίνεται βίαιος, βάζει φύλακες να παρακολουθούν τη Μαρία και η ζωή της γίνεται μαύρη.⁵² Οι απολογίες της ότι δεν ντρόπιασε ούτε τον ίδιο ούτε τον εαυτό της, αλλά ούτε σκόρπισε την περιουσία του γλεντώντας ή κάνοντας απερίσκεπτα πράγματα, δεν έπεισαν τον Νικηφόρο⁵³ και για άλλη μια φορά κινήθηκε επιθετικά εναντίον της κι αυτή ήταν η πιο κρίσιμη, όταν επηρεασμένος από κάποια λόγια που του μετέφεραν τη χτύπησε σε τέτοιο βαθμό που χρειάστηκε να επέμβουν κάποιοι για να τη γλυτώσουν από τα χέρια του. Καθώς εκείνη προσπαθούσε να ξεφύγει, πέφτει και τραυματίζεται στο κεφάλι.⁵⁴

⁴⁸ Τσάμης (1993), σ. 339.

⁴⁹ Τσάμης (1993), σ. 345.

⁵⁰ Laiou στο Talbot (1996), σ. 239.

⁵¹ Τσάμης (1993), σ. 345.

⁵² Delierneux (2014), σ. 374.

⁵³ Τσάμης (1993), σ. 349.

⁵⁴ Laiou στο Talbot (1996), σ. 239.

Έτσι όπως ήταν στο κρεβάτι άρρωστη και τραυματισμένη, αρνείται για άλλη μια φορά τις συκοφαντίες που είπαν εναντίον της. Κατόπιν του ζήτησε να πουλήσει το μανδύα της για να εξοφληθούν οι πιστωτές της, μια κίνηση που αποδεικνύει το πόσο καλή σύζυγος ήταν, καθώς και να μην προκαλέσει περαιτέρω έξοδα στον άνδρα της. Η Delierneux παρατηρεί ότι ο Νικηφόρος προέτρεψε τη Μαρία να κληροδοτήσει το μανδύα της στα παιδιά της και πως θα πληρώσει κείνος τα χρέη της. Έπειτα από την αποκατάσταση των σχέσεών τους, η Μαρία αποδήμησε εις Κύριον. Τότε ο Νικηφόρος συνειδητοποίησε ότι η γυναίκα του δεν είχε άλλο ρούχο εκτός από αυτό που φορούσε.⁵⁵ Ο θάνατός της υπολογίζεται γύρω στο 902 ή 903 μ. Χ.

Το πρώτο θαύμα που έκανε η οσία ήταν όταν ένας δαιμονισμένος θεραπεύτηκε τη στιγμή που σήκωσε την επιτύμβια πλάκα και έφερε το δεξί της χέρι στο στόμα του. Όλοι οι παραβρισκόμενοι τότε διαπίστωσαν ότι μια οσμή ευωδίας αναδίδεται από το σώμα της.⁵⁶ Έπειτα από αυτό πλήθος κόσμου πήγαιναν στον τάφο της για να θεραπευτούν, όπως τυφλοί, κουφοί, τρελοί ή δαιμονισμένοι. Μέσα από όνειρο ζήτησε από τον σύζυγό της να χτίσει έναν οίκο για να μεταφέρει το λείψανό της. Θεωρώντας όμως εκείνος ότι ήταν ένα απλό όνειρο δεν έκανε αυτό που του ζήτησε με αποτέλεσμα να χάσει το φως του. Μόλις κατάλαβε ότι αυτό που του συνέβη ήταν λόγω της ανυπακοής του, αποφάσισε να πραγματοποιήσει την επιθυμία της. Όσο προχωρούσε το έργο αυτό τόσο η όρασή του επανερχόταν.

Ο βιογράφος αναφέρεται και στην «διαπαιδαγώγηση - τιμωρία» όσων συκοφάντησαν την οσία στον σύζυγό της. Η αδερφή του Νικηφόρου έγινε επιστάτρια στο σπίτι του παίρνοντας και την κόρη της Σοφία μαζί. Η οσία εμφανίστηκε στον ύπνο της Σοφίας ζητώντας της να φύγει από εκεί, αν δεν ήθελε να φύγει χωρίς τη θέλησή της. Λίγες μέρες μετά ένας πόνος στον τένοντα εξαπλώθηκε στην καρδιά με αποτέλεσμα να πεθάνει, ενώ οι άλλες δύο κόρες της είχαν καταληφθεί από δαίμονες. Ο κατήγορός της αφού εκδιώχθηκε από τον Νικηφόρο κατάντησε ζητιάνος και πέθανε από πλευρίτιδα. Ο αδερφός του Νικηφόρου πέθανε κι αυτός μέσα στη φτώχεια, αλλά και ο ίδιος ο Νικηφόρος τιμωρήθηκε,

⁵⁵ Delierneux (2014), σ. 374.

⁵⁶ Τσάμης (1993), σ. 363.

όταν σε ένα από τα κυνήγια του έπεσε από το άλογό του με αποτέλεσμα να εξαρθρωθεί ο δεξιός ώμος του και να αχρηστευτεί το χέρι του.⁵⁷

Στη βιογραφία της Μαρίας γίνεται εκτενής αναφορά στην κατάληψη της Βιζύης από τους Βούλγαρους, όπου οι κάτοικοι τράπηκαν σε φυγή για να γλιτώσουν. Η πόλη έπειτα από εντολή του τσάρου Συμεών (893 – 927), ισοπεδώθηκε και όλες οι εκκλησίες μετατράπηκαν σε αχυρώνες και αποθήκες, εκτός από εκείνη που είχε θαφτεί η αγία. Εικοσιπέντε χρόνια μετά, το σώμα της μεταφέρθηκε σε μαρμάρινο τάφο με τη γενική διαπίστωση ότι αν και είχε περάσει τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα από τον θάνατό της, το σώμα της ήταν άθικτο.⁵⁸

2.4 Θωμαΐς Λέσβου

Η αγία Θωμαΐς γεννήθηκε στη Λέσβο, αλλά το έτος γέννησής της μόνο από τα ιστορικά γεγονότα μπορεί να εξαχθεί κι αυτό κατά προσέγγιση. Υπολογίζεται λοιπόν ότι πρέπει να γεννήθηκε γύρω στο 910 με 913. Γονείς της ήταν ο Μιχαήλ, ο οποίος ζούσε με σεμνότητα και πριν ακόμη γεράσει είχε καταφέρει να είναι ένας σεβάσμιος άνθρωπος και η Καλή, η οποία είχε ήθος, ήταν μυαλωμένη με ωραίο χαρακτήρα και με το ίδιο φρόνημα που είχε ο άνδρας της. Τους χαρακτήριζαν ως ζευγάρι χρυσό, ευτυχισμένο και μακάριο.⁵⁹

Για πολλά χρόνια όμως, δεν μπορούσαν να κάνουν παιδιά κάτι το οποίο τους προκαλούσε μεγάλη λύπη και σπάραζε η ψυχή τους. Με αγρυπνίες και ολονύκτιες προσευχές, παρακαλούσαν τον Κύριο να τους ευλογήσει με ένα παιδί.⁶⁰ Λίγο καιρό μετά απέκτησαν ένα κοριτσάκι, το οποίο ονόμασαν Θωμαΐδα, ένα παιδί που αποκτήθηκε έπειτα από θεϊκή παρέμβαση.

Όσο μεγάλωνε το παιδί οι αρετές και η θεοσέβειά της ερχόταν σε πλήρης αρμονία με την εξωτερική της ομορφιά. Οι γονείς της της έδωσαν μόρφωση και σύνεση με πολλές συμβουλές για μια ενάρετη ζωή. Όταν η Θωμαΐς έφτασε σε ηλικία εικοσιτεσσάρων χρόνων πείστηκε πολύ από τους γονείς της να παντρευτεί, κάτι που προσπαθούσε να αποφύγει, καθώς προτιμούσε να αφιερωθεί ψυχή τε και σώματι στο Θεό παρά να γίνει σύζυγος.

⁵⁷ Τσάμης (1993), σ. 375.

⁵⁸ Halsall στο Talbot (1996), σ. 241.

⁵⁹ Τσάμης (1993), σ. 327.

⁶⁰ Τσάμης (1993), σ. 329.

Υποχώρησε όμως στη θέλησή τους και νυμφεύθηκε κάποιον ονόματι Στέφανο, ο οποίος ήταν αντίθετος με τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις της Θωμαΐδος. Με τον σύζυγό της μετακόμισαν στην Κωνσταντινούπολη και λίγο αργότερα εγκαταστάθηκαν εκεί και οι γονείς της, όπου ζούσαν με νηστείες και δεήσεις, ευγνωμονώντας το Θεό για όσα τους είχε προσφέρει.⁶¹

Η Θωμαΐς παρόλο που παντρεύτηκε δεν σταμάτησε να ευχαριστεί τον Θεό, να πηγαίνει στην εκκλησία και να φροντίζει τους φτωχούς. Ύφαινε και έραβε ρούχα, τα οποία μοίραζε στους άπορους, έτρεχε σε όποιον την είχε ανάγκη χωρίς να κουράζεται· είχε φτάσει μάλιστα να ξεπεράσει τους γονείς της σε αγαθοεργίες και ευλάβεια.⁶²

Αυτά έβλεπε ο σύζυγός της Στέφανος και ήταν σαν να έμπαινε ο διάλογος μέσα του. Πολλές φορές την χλεύαζε και την κοροΐδευε, αλλά δεν έμενε μόνο σε αυτό, αφού εκτός από το να την πληγώνει ψυχικά δεν έχανε ευκαιρία να την πληγώνει και στο σώμα από τους συνεχόμενους ξυλοδαρμούς και από τα ανυπόφορα μαστιγώματα. Τίποτα από όλα αυτά δεν σταμάτησαν τη Θωμαΐδα, παρέμενε ακλόνητη, όπως ένας σιδερένιος πύργος που είναι στέρεος και αγέρωχος.⁶³ Όσο εκείνος, λοιπόν, πίεζε και περιόριζε τη Θωμαΐδα τόσο εκείνη δυνάμωνε «στο φρόνημα και τη διάθεση της αγάπης της για τους φτωχούς».

Κάθε φορά που πήγαινε για ολονύκτια αγρυπνία στους ιερούς ναούς και συγκεκριμένα στο ναό των Βλαχερνών, πάντα παρακαλούσε και ζητούσε χάρη από την Παναγία να μεσιτεύσει στον Κύριο για τη σωτηρία και τη λύτρωση του κόσμου. Κάποια μέρα στην πόλη έφτασαν τα εικονίσματα της Πανάγνου Θεομήτορος για προσκύνημα. Εκεί που προσευχόταν η Θωμαΐς εμφανίστηκε ένας άνθρωπος, τον οποίο ταλαιπωρούσε ο δαίμονας. Παρακαλούσε την οσία μέσα από την προσευχή της να τον θεραπεύσει.⁶⁴ Εκείνη, αφού ύψωσε τα χέρια προς τον Θεό, πήρε λάδι στα χέρια της και άλειψε με αυτό τον άρρωστο που θεραπεύτηκε αμέσως. Μια άλλη περίπτωση ήταν αυτή κάποιου Κωνσταντίνου ευνούχου τον οποίο τον έσφιγγαν τα δεσμά της παράλυσης και η κυνάγχη. Ένα βράδυ, είδε στον ύπνο του κάποιον να τον συμβουλεύει να ζητήσει από την μακαρία να του στείλει τα απόνερα από το πλύσιμο των χεριών της για να θεραπευτεί άμεσα.⁶⁵ Έτσι κι έκανε ο άνθρωπος. Μόλις

⁶¹ Τσάμης (1993), σ. 333.

⁶² Τσάμης (1993), σ. 335.

⁶³ Τσάμης (1993), σ. 337 - 339.

⁶⁴ Τσάμης (1993), σ. 343.

⁶⁵ Τσάμης (1993), σ. 345.

έλαβε τα απόνερα άλειψε όλο το σώμα του και το θαύμα έγινε, θεραπεύτηκε από την αρρώστια του.⁶⁶ Θεράπευσε ακόμη μια γυναίκα που έκανε άσεμνη και ακόλαστη ζωή και που για παραπάνω από έξι χρόνια αιμορραγούσε. Αλλά και μια ιερόδουλη που σπαταλούσε τη ζωή της σε ό,τι πιο σιχαμερό και άπρεπο.⁶⁷

Πέρα από αυτά η μακαρία δεν άλλαξε τον τρόπο ζωής της. Συνέχισε να μοιράζει τροφή στους απόρους, να αυξάνει τις δωρεές της και να βοηθάει όποιον είχε την ανάγκη της. Όσο εκείνη βοηθούσε τους φτωχούς τόσο ο σύζυγός της τη μαστίγωνε γεμίζοντάς τη με πληγές. Η μακαρία «περιφρόνησε τον παρόντα βίο και προτίμησε τον στολισμό των αρετών, μίσησε αυτό τον κόσμο, σιχάθηκε τον σύζυγό της και νυμφεύθηκε τον Χριστό».⁶⁸

Η ζωή αυτή συνεχίστηκε για δεκατρία χρόνια. Μια ζωή γεμάτη λύπη υποφέροντας από τα απανωτά χτυπήματα, γεμάτη μώλωπες και πληγές από ραπίσματα, ώσπου ήρθε το τέλος της, ⁶⁹ την 1^η Ιανουαρίου, στα τριάντα οχτώ της χρόνια. Δεν θέλησε να την τοποθετήσουν μέσα στον ιερό ναό, αλλά στην αυλή μέχρι τη στιγμή που το θαύμα του Θεού θα υποδείξει τον χώρο ενταφιασμού της. Σαράντα μέρες από το θάνατό της και την εκδημία εις Κύριον έκανε πολλά θαύματα,⁷⁰ με αποδέκτες δαιμονισμένους, παράλυτους, επιληπτικούς, κ. ά. Εκτός από τα θεραπευτικά όμως θαύματα, βοήθησε έναν ψαρά να βρει τα χαμένα του δίχτυα γεμάτα ψάρια, τις μοναχές από το μοναστήρι που είχε θαφτεί να βρουν ένα βιβλίο που είχαν χάσει,⁷¹ κάποιον Συμεών που είχε δώσει σε κάποιον το καλλιτεχνικό του προσευχητάριο, πολύτιμο γι' αυτόν.⁷²

2.5 Ειρήνη Χρυσοβαλάντου

Μετά τον θάνατο του τελευταίου εικονομάχου βασιλιά Θεόφιλου το 842, στο θρόνο τον διαδέχθηκε η σύζυγός του Θεοδώρα, η οποία ήταν θεοφοβούμενη και βοήθησε στην

⁶⁶ Τσάμης (1993), σ. 347.

⁶⁷ Τσάμης (1993), σ. 349.

⁶⁸ Τσάμης (1993), σ. 353.

⁶⁹ Τσάμης (1993), σ. 353.

⁷⁰ Τσάμης (1993), σ. 355.

⁷¹ Τσάμης (1993), σ. 359.

⁷² Τσάμης (1993), σ. 361.

αποκατάσταση της προσκυνήσεως των αγίων εικόνων.⁷³ Με την υπέρμετρη πίστη και αρετή της και τη βοήθεια των πατέρων κατάφερε να σώσει και την ψυχή του συζύγου της Θεόφιλου από την αιώνια τιμωρία.⁷⁴ Αφού έγιναν όλα όπως τα ήθελε αποφάσισε ότι ήταν καιρός να παντρέψει το γιο της Μιχαήλ με μια κοπέλα από επιφανή οικογένεια ορθόδοξων γονέων, ευγενική στην ψυχή, με αρετή αλλά να είναι και όμορφη εξωτερικά. Ανάμεσα στις κοπέλες που είχαν προσκληθεί ήταν και η Ειρήνη, μια όμορφη νέα από την Καππαδοκία, μαζί με την αδερφή της.

Στο δρόμο προς την Κωνσταντινούπολη, η πομπή με τις νέες πέρασε από τη Μυσία. Η Ειρήνη ένωσε έναν έντονο πόθο να συναντήσει τον γέροντα Ιωαννίκιο και να συνομιλήσει μαζί του.⁷⁵ Όταν κατάφερε να τον δει εκείνος προέβλεψε το μέλλον της στη μονή του Χρυσοβαλάντου. Φτάνοντας επιτέλους στη βασιλεύουσα, ο Μιχαήλ είχε ήδη παντρευτεί⁷⁶ και όποιος μεγιστάνας της πρωτεύουσας ζήτησε να τη παντρευτεί εκείνη αρνιόταν πεισματικά. Τότε θυμήθηκε τα λόγια του ασκητή για την μονή του Χρυσοβαλάντου και μόλις έμαθε ότι η μονή είχε πια μετατραπεί σε γυναικεία, μοίρασε πρόθυμα την περιουσία και τα δώρα της βασίλισσας στους φτωχούς και ό,τι απέμεινε τα χάρισε στο μοναστήρι.⁷⁷

Με μεγάλη προθυμία, θέληση και χαρά απαρνήθηκε κάθε κοσμικό φρόνημα και έγινε μοναχή στη μονή του Χρυσοβαλάντου. Με συνεχή κατάνυξη και πνευματική αγαλλίαση, η οσία καρποφόρησε σαν πλούσια γη και καθαρίστηκε από κάθε τι υλικό. Ήταν τόσο ταπεινή που ένωθε δούλη απέναντι στις άλλες μοναχές. Μελετούσε τις θείες Γραφές και τους βίους των Πατέρων νυχθημερόν, μεταδίδοντας στις μοναχές τα θεόπνευστα λόγια. Όταν όμως μελετούσε τη ζωή του Αγίου Αρσενίου παρατήρησε τον τρόπο με τον οποίο προσευχόταν και θέλησε να τον μιμηθεί.⁷⁸

Η Ειρήνη ήταν ήδη τρία χρόνια στη μονή και κατάφερε να νικήσει τη φιλοχρηματία, την κενοδοξία και την ηδυπάθεια. Είχε μόνο ένα χιτώνα, ζούσε μόνο με ψωμί, νερό και κάποια βράδια έτρωγε λίγα χόρτα. Δεν άργησε να εμφανιστεί και ο διάβολος που με διάφορα τεχνάσματα προσπαθούσε να την υποτάξει, αλλά εις μάτην.

⁷³ Τσάμης (1993), σ. 237.

⁷⁴ Τσάμης (1993), σ. 241.

⁷⁵ Τσάμης (1993), σ. 243.

⁷⁶ Τσάμης (1993), σ. 245.

⁷⁷ Τσάμης (1993), σ. 247.

⁷⁸ Τσάμης (1993), σ. 249.

Μετά τον θάνατο της ηγουμένης, η Ειρήνη χειροτονήθηκε ως διάκονος της Μεγάλης Εκκλησίας και μετά της δόθηκε το αξίωμα της ηγουμένηας.⁷⁹ Επίσης έπειτα από πολύωρη προσευχή της δόθηκε το διορατικό χάρισμα μέσω ενός αγγέλου.⁸⁰ Οι μοναχές πίστευαν ότι έχει υπεράνθρωπες ιδιότητες και το διακήρυτταν παντού. Έτσι η φήμη της εξαπλώθηκε σε όλη την πόλη και πολλοί πήγαιναν για να τους ευλογήσει. Τους προέτρεπε να εξαλείψουν με τη μετάνοια τα αμαρτήματά τους και να καθαρίσουν την καρδιά τους ώστε μετά θάνατον να ξεφύγουν απ' την τιμωρία της κολάσεως.⁸¹ Την καθοδήγησή της για την αληθινή ζωή ακολούθησαν πολλοί συγκλητικοί αλλά και διαπρεπείς γυναίκες.

Για άλλη μια φορά τα δαιμόνια της επιτέθηκαν, τη χλεύαζαν, προσπαθούσαν να της αποσπάσουν την προσοχή από την προσευχή μέχρι που της έριξαν φωτιά. Μια μοναχή προσπάθησε να τη σώσει από τις φλόγες, άρχισε να βγάζει με τα δάχτυλά της τα κουρέλια που κόλλησαν στη σάρκα της οσίας και τότε μια ευωδιά άρχισε να βγαίνει από το σώμα της που κράτησε για μέρες.⁸²

Το χάρισμα της προφητείας που της είχε δοθεί ολοένα και αυξανόταν. Προέβλεπε ακόμη και τα πολύ μακρινά γεγονότα. Μια από αυτές ήταν η δολοφονία του καίσαρα Βάρδα, συζύγου της αδερφής της, καθώς και του βασιλιά Μιχαήλ.⁸³

Ο άρχοντας του σκότους για τρίτη φορά προσπάθησε να κάνει κακό, αυτή τη φορά όμως στο μνηστήρα μιας κοπέλας που εντάχθηκε στο μοναστήρι. Καταλείφθηκε από τόσο έντονο έρωτα για εκείνη που απευθύνθηκε σε μάγο για να τον βοηθήσει. Η κοπέλα κυριεύθηκε από φλογερό έρωτα για εκείνον και απειλούσε με αυτοκτονία αν δεν τον έβλεπε. Έπειτα από τρεις ημέρες προσευχών και δεήσεων, η συμβουλή από τον Μ. Βασίλειο που εμφανίστηκε σε όραμα ήταν να πάει με την άρρωστη μαθήτριά στις Βλαχέρνες όπου θα βρίσκεται εκεί η Μητέρα του Κυρίου για να την θεραπεύσει.⁸⁴

Σαν σε όραμα είδε την Παναγία, να επισκέπτεται τους αρρώστους και τέλος μετά την καθοδήγησή της, την αναχώρηση του Μ. Βασιλείου και της Αγίας Αναστασίας, της δόθηκε η εντολή να γυρίσουν στο μοναστήρι όπου εκεί θα θεραπευθεί η κοπέλα.⁸⁵ Με προσευχές και

⁷⁹ Τσάμης (1993), σ. 259.

⁸⁰ Τσάμης (1993), σ. 269.

⁸¹ Τσάμης (1993), σ. 271 - 273.

⁸² Τσάμης (1993), σ. 275.

⁸³ Τσάμης (1993), σ. 277.

⁸⁴ Τσάμης (1993), σ. 283.

⁸⁵ Τσάμης (1993), σ. 285.

δοξασίες στο Θεό για το μεγαλείο του, είδαν την Αγία Αναστασία και τον Μ. Βασίλειο να ρίχνουν στην αγκαλιά της Ειρήνης ένα δέμα, μέσα στο οποίο βρίσκονταν τα αντικείμενα που είχαν χρησιμοποιηθεί για τις διεργασίες του μάγου.⁸⁶ Η ηγουμένη έστειλε την άρρωστη με δυο μοναχές στο ναό της μεγαλομάρτυρας Αναστασίας μαζί με το περιεχόμενο του πακέτου, πρόσφορο και κεριά. Καθόσον τα μάγια καίγονταν ένα προς ένα, η κοπέλα λυτρωνόταν. Μέσα από τα αναμμένα κάρβουνα άρχισαν να βγαίνουν δυνατές φωνές τρομοκρατώντας τον κόσμο που ήταν εκεί.⁸⁷

Παρόμοια περίπτωση είναι αυτή ενός εργάτη στου οποίου την ψυχή μπήκε ο διάβολος κάνοντάς τον να ερωτευτεί μια από τις ασκούμενες. Η οσία τον έστειλε τότε στο ναό της μεγαλομάρτυρας Αναστασίας όπου τον έδεσαν με αλυσίδες μέχρι να θεραπευτεί.⁸⁸ Έπειτα από μέρες και πολλές ικεσίες της οσίας στην αγία, εκείνη εμφανίστηκε στον ύπνο της λέγοντας πως μόνο η ίδια η οσία μπορεί να τον θεραπεύσει. Έτσι λοιπόν ζήτησε και τον έφεραν πάλι πίσω στη μονή, ο οποίος κατά τη διάρκεια της λειτουργίας έσπασε τις αλυσίδες που ήταν δεμένος και με λύσσα επιτέθηκε στον ιερέα. Η επέμβαση της οσίας ήταν ταχύτατη, διατάσσοντάς τον να μην κινηθεί από τη θέση του, δένοντάς τον με αόρατα δεσμά δυνατότερα και ισχυρότερα από τα προηγούμενα. Όταν η λειτουργία τελείωσε και άδειασε η μονή, το πονηρό πνεύμα άρχισε να τη βρίζει για να τον απελευθερώσει.⁸⁹ Τον διέταξε τότε να βγει από το σώμα του νέου και όταν αυτό έγινε βοήθησε τον νέο να σταθεί στα πόδια του συμβουλευοντάς τον πώς να ξεφύγει από τις παγίδες του κακού.⁹⁰

Μια φωνή από τον ουρανό την ενημέρωσε ότι θα την επισκεφθεί ένας ναυτικός φέρνοντάς της φρούτα με τα οποία θα αγαλλιάσει η ψυχή της. Πράγματι σε λίγη ώρα έφτασε κοντά της και της έδωσε τρία μήλα λέγοντας «να γευθείς αυτό που επιθύμησε η αγία ψυχή σου. Τα φέρνω από τον παράδεισο».⁹¹ Αφού νήστεψε μια εβδομάδα, έτρωγε για σαράντα μέρες μόνο το μήλο και το στόμα της ευωδίαζε καθώς και όλη η μονή σαν να θύμιαζε κάποιος με θυμίαμα από πολύτιμα μύρα. Το δεύτερο μήλο το μοίρασε στις υπόλοιπες μοναχές την Μεγάλη Πέμπτη, ενώ το τρίτο το κράτησε ως φυλακτό.⁹²

⁸⁶ Τσάμης (1993), σ. 287.

⁸⁷ Τσάμης (1993), σ. 289.

⁸⁸ Τσάμης (1993), σ. 291 – 293.

⁸⁹ Τσάμης (1993), σ. 295.

⁹⁰ Τσάμης (1993), σ. 299.

⁹¹ Τσάμης (1993), σ. 305.

⁹² Τσάμης (1993), σ. 307.

Την ημέρα που γιόρταζαν τα εγκαίνια του ναού που ήταν αφιερωμένος στον αρχάγγελο Γαβριήλ, ακούστηκε η φωνή του Αγ. Πνεύματος που την πληροφορούσε για τον επερχόμενο θάνατό της. Όταν έφτασε η μέρα αυτή μαζεύτηκαν όλες οι μοναχές στο κελί της και με δυσκολία τους ανακοίνωσε ότι ήταν οι τελευταίες ώρες μαζί τους. Τους έδωσε τις τελευταίες συμβουλές, είδε τους ολόφωτους αγγέλους που ήρθαν να την πάρουν και ξαφνικά «το πρόσωπό της έλαμψε σαν τον ήλιο», έκλεισε τα μάτια και παρέδωσε την άγια της ψυχή στον Θεό, σε ηλικία 97 ετών.⁹³

⁹³ Τσάμης (1993), σ. 329.

Κεφάλαιο 3

Η λογοτεχνική πτυχή των Βίων

Οι βίοι γράφονταν από τους αγιογράφους με σκοπό να ικανοποιήσουν ένα συγκεκριμένο κοινό, με συγκεκριμένο επίπεδο, γνώσεις και παιδεία. Ενίοτε χρησιμοποιούσαν περίτεχνα εκφραστικά και ρητορικά μέσα, πολλές φορές με υψηλό βαθμό αφηγηματικής παραστατικότητας. Επίσης χρησιμοποιούσαν συγκεκριμένα στερεότυπα και λογοτεχνικές συμβάσεις. Σε πολλούς από τους βίους που εξετάσαμε, είδαμε ότι, ο τρόπος με τον οποίο εξιστορούνται τα γεγονότα αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο φανταστικό και το πραγματικό.

Ο Γρηγόριος στον βίο της οσίας Θεοδώρας παρομοιάζει «την βδελυρή αίρεση», προφανώς εννοεί την εικονομαχία, η οποία είχε αρχίσει να ξεχνιέται, ξαφνικά να αναζωπυρώνεται σα φλόγα.⁹⁴ Η συνεχής μελέτη και η ακρόαση των θείων λόγων του Κυρίου έτρεφαν την ψυχή της και «ευδοκίμησε όπως το δέντρο που έχει φυτευτεί στις όχθες του ποταμού, προσφέροντας τον ώριμο καρπό της».⁹⁵ Ένα άλλο αξιοπρόσεκτο σημείο είναι, όταν πέθανε η οσία Θεοδώρα. Η μοναχή που είχε επωμιστεί να βάζει λάδι στην κανδήλα της πρόσεξε ότι « από την κανδήλα πήγαζε λάδι και το έχυne κάτω σαν βρύση. Όπως ξεχύνεται κοχλάζοντας το νερό που υπάρχει μέσα σε καζάνι, όταν καίγεται από κάτω του λάβρα φωτιά».⁹⁶

Στον βίο της οσίας Θεοδώρας διακρίνουμε μια δραματική ένταση σχετικά με το επιτίμιο που είχε θέσει η ηγουμένη Άννα στη Θεοδώρα και την κόρη της Θεοπίστη, τονίζοντας εδώ την κατάσταση αναμονής για τη λύση του και θέτοντας ερωτήματα ρητορικά.⁹⁷ Ακόμη μια δραματικότητα έχουμε στα αγωνιώδη ερωτήματα του Θεοδότου προς την οσία, τονίζοντας μέσα από αυτά καταστάσεις αναμονής και αγωνίας για την άγνωστη εξέλιξη της υγείας της κόρης του.⁹⁸

⁹⁴ Πασχαλίδης (1991), σ. 87.

⁹⁵ Πασχαλίδης (1991), σ. 115.

⁹⁶ Πασχαλίδης (1991), σ. 161.

⁹⁷ Πασχαλίδης (1991), σ. 125.

⁹⁸ Πασχαλίδης (1991), σ. 221.

Τέλος να αναφέρουμε το συμβολικό όνειρο που είδαν οι συνασκήτριες της Θεοδώρας που τις πρόσταζε να μεταθέσουν το ζωντανό λείψανό της Σύμφωνα με την επιθυμία της, επιτιμώντας ταυτόχρονα την κόρη της που δεν εκτέλεσε από την αρχή την εντολή την οποία της είχε δώσει σχετικά με την κηδεία της.⁹⁹

Στο βίο της Μαρίας της Νέας, ο συγγραφέας χρησιμοποιώντας συχνά το διάλογο αφηγείται την ιστορία με ζωντάνια. Όπως αναφέρει η Talbot, ο βίος αυτός θα μπορούσε να είναι μια λογοτεχνική άσκηση.¹⁰⁰ Σημειώνει επίσης ότι ο συγγραφέας μεταχειρίζεται πολύ καλά την ελληνική γλώσσα, κάνει αναφορά στον Όμηρο και στον Πλάτωνα με τη χρήση του δυικού αριθμού, χρησιμοποιεί σπάνιες λέξεις και όρους που ήταν μεν σωστοί, αλλά συνηθίζονταν στα αρχαία και όχι στην ελληνική βυζαντινή. Τα ρητορικά ερωτήματα υπάρχουν σε όλο τον βίο, επιδρώντας αποτελεσματικά.¹⁰¹ Μέσα από τα ερωτήματα και τον διάλογο ο συγγραφέας κρατά την αφήγηση και το ενδιαφέρον του αναγνώστη ζωντανά και ευχάριστα.¹⁰²

Όπως όταν γεννήθηκαν τα δίδυμα αγόρια βλέποντας τα συμβολικά σημάδια εκ γενετής, προοικονόμησε την τύχη του καθένα,¹⁰³ έτσι η αγία προειδοποίησε και τον σύζυγό της για τον επερχόμενο θάνατό της, λέγοντάς του ότι της το δήλωσε ο Κύριος στον ύπνο της, στέλνοντάς της τα δυο παιδιά που είχε ήδη χάσει.¹⁰⁴ Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το όνειρο και για να ζητήσει κάτι από κάποιον, όπως συμβαίνει στο όνειρο του συζύγου και του ζωγράφου. Στο όνειρο του συζύγου η Μαρία τον πρόσταξε να χτίσει έναν οίκο προσευχής και να μεταφέρει εκεί το λείψανό της. Στο όνειρο του ζωγράφου όπου εμφανίστηκε του ζήτησε να τη ζωγραφίσει κρατώντας από τα χέρι τα δυό της παιδιά μαζί με μια παιδούλα που την ακολουθούσε.¹⁰⁵ Εμφανίστηκε ακόμη και στο όνειρο της ανιψιάς της, Σοφίας, προειδοποιώντας την πως αν δεν φύγει από το σπίτι θα πάθει μεγάλο κακό.¹⁰⁶

⁹⁹ Πασχαλίδης (1991), σ. 193.

¹⁰⁰ Λαίου στο Talbot (1996), σ. 242.

¹⁰¹ Λαίου στο Talbot (1996), σ. 245.

¹⁰² Λαίου στο Talbot (1996), σ. 247.

¹⁰³ Τσάμης (1993), σ. 345.

¹⁰⁴ Τσάμης (1993), σ. 355.

¹⁰⁵ Τσάμης (1993), σ. 369 – 371.

¹⁰⁶ Τσάμης (1993), σ. 375.

Στο θαύμα του Ισαακίου, ο συγγραφέας τον παρομοιάζει με άλογο έτσι όπως χτυπούσε τα πόδια του στη γη.¹⁰⁷ Παρομοίωση έχουμε και όταν ο συγγραφέας αναφέρεται στο γιο της οσίας Βαάνη, ο οποίος μαζί με τον Θεόδωρο έναν γενναίο και ρωμαλέο στρατιώτη, «μπήκαν στον ίδιο ζυγό σαν καθάραιμα και δυνατά μοσχάρια, που αροτριούσαν την εύφορη γη και έσπερναν σαν άριστοι γεωργοί τους σπόρους των αρετών».¹⁰⁸

Επίσης δεν παραλείπει να περιγράψει με έντονη δραματική ένταση τα χαρακτηριστικά που διέκριναν την οσία όπως: «ευγένεια, σωφροσύνη, ευφυΐα την γλυκιά, την φιλική και χαριτωμένη συμπεριφορά της προς τους άλλους, την πραότητα κ. ά.»¹⁰⁹

Στον βίο της οσίας Θεοκτίστης έχουμε το φαινόμενο του εγκιβωτισμού, ενώ η αφήγηση του βίου ξεκινά *in media res*. Είναι μια ιστορία για τη ζωή της Θεοκτίστης της Λέσβιας, την οποία παρουσιάζει ο Νικήτας ο Μάγιστρος, που του τη διηγήθηκε ένας ερημίτης στην Πάρο και εκείνου την είχε αφηγηθεί ένας κυνηγός από την Εύβοια. Σύμφωνα με την Talbot είναι ένας βίος που κυρίως καθρεφτίζει το πολιτικό και κοινωνικό κλίμα που επικρατούσε τον 9^ο αιώνα.

Στη διήγηση του ερημίτη στον Νικήτα υπάρχει ένα φαντασιακό σημείο. Πρόκειται για το εντυπωσιακό κιβώριο που βρισκόταν στον ιερό ναό της Παναγίας της Καταπολιανής. Όταν ο ναύαρχος Νίσιρις έφτασε στην Πάρο θέλησε να το πάρει μαζί του. Αφού μέτρησε και ξαναμέτρησε και είδε ότι χώραγε να περάσει από την πύλη του ναού εκείνο γινόταν όλο και πιο μεγάλο και κάθε φορά που προσπαθούσε να το βγάλει έξω το κιβώριο μεγάλωνε.¹¹⁰

Ο συγγραφέας του βίου της Θωμαΐδας, όπως επισημαίνει η Talbot, έγραψε το βίο σε υψηλό ύφος, χρησιμοποιεί παραθέματα από τον Ησίοδο, τον Όμηρο, και είναι επηρεασμένος από τον Πλάτωνα και τον Πλούταρχο.¹¹¹ Από τις πρώτες γραμμές ο συγγραφέας περιγράφει τον αγγελικό τρόπο που έζησε «διασκορπώντας σαν άλλο άτακτο κοπάδι τις ηδονές».¹¹² Περιγράφει την οσία σαν «έναν σιδερένιο πύργο που δεν ταραάζεται ούτε κλονίζεται» από τα χτυπήματα του συζύγου της.¹¹³ Ακόμη και η συμπεριφορά της ήταν σαν «το ξυράφι πάνω στην πέτρα για ακόνισμα». Χαρακτηριστικό είναι το πώς παρομοιάζει τις πληγές και τα

¹⁰⁷ Τσάμης (1993), σ. 395.

¹⁰⁸ Τσάμης (1993), σ. 397.

¹⁰⁹ Τσάμης (1993), σ. 399 – 401.

¹¹⁰ Τσάμης (1993), σ. 245.

¹¹¹ Halsall στο Talbot (1996), σ. 291.

¹¹² Τσάμης (1993), σ. 325.

¹¹³ Τσάμης (1993), σ. 337.

τραύματά της: «σαν με μαργαριτάρια στολιζόταν με τις πληγές, σαν με πολύτιμους λίθους τα τραύματα».¹¹⁴

Ένα ονειρικό προμήνυμα από την Παναγία θα δώσει χαρά στους για χρόνια άτεκνους γονείς της Θωμάϊδας. Εμφανίστηκε στον ύπνο της Καλής ώστε να την πληροφορήσει για την επικείμενη εγκυμοσύνη της.¹¹⁵ Όμως συμβολικά όνειρα δεν έβλεπαν μόνο οι άτεκνες γυναίκες, αλλά και όσοι ήταν λυπημένοι για την απώλεια ενός αντικειμένου, το οποίο ήταν πολύτιμο για αυτούς, όπως οι μοναχές από το μοναστήρι που είχε ταφεί η οσία όταν έχασαν ένα βιβλίο. Η οσία εμφανίστηκε στον ύπνο τους και τους αποκάλυψε ότι το χαμένο βιβλίο τους βρίσκεται στον τάφο της.¹¹⁶ Παρόμοια περίπτωση ήταν και αυτή του Συμεών που έχασε ένα πολύτιμο και καλλιτεχνικό προσευχητάριο. Παρουσιάστηκε στον ύπνο του που του θύμιζε σε ποιον το είχε δώσει πριν από καιρό.¹¹⁷

Ο πιο λογοτεχνικός βίος, από όσους μελετήσαμε, πιστεύω ότι είναι αυτός της αγίας Ειρήνης της Χρυσοβαλάντου. Ο συγγραφέας από την αρχή του βίου γίνεται λεξιπλάστης και χαρακτηρίζει τον Θεόφιλο μισόχριστο, ενώ παράλληλα τον παρομοιάζει σαν ουρά ενός τεράστιου φιδιού.¹¹⁸ Όταν η οσία Ειρήνη έφτασε στην περιοχή της Μυσίας στους πρόποδες του Ολύμπου θέλησε να συναντήσει τον ασκητή Ιωαννάκιο, ο οποίος μόλις την είδε προοικονόμησε την τύχη της και το τέλος της ζωής της.¹¹⁹

Κατόπιν ο συγγραφέας χαρακτηρίζει τον διάβολο μισόκαλο, ενώ προσπαθούσε αυτός να υποτάξει την οσία. Εκείνη είχε καταφέρει να νικήσει τη φιλοχρηματία, την κενοδοξία και την ηδυπάθεια.¹²⁰ Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί συχνά την υπερβολή ενώ τα επίθετα βρίθουν σε όλο το βίο όπως: «ολόλαμπροι», «φωτοχυμένοι», «αόρατος», «αψηλάφητος», «απεριόριστος», «ακατάληπτος», «νυχτοφάγο», «ξυλοπόδα», «σιδηρόκαρδη», «πλήθος λευκοφορεμένους νέους, φωτόμορφους», κ. ά.¹²¹

Το ίδιο συμβαίνει και με τις μεταφορές και τις παρομοιώσεις. Όταν καίγονταν τα μάγια «από τα αναμμένα κάρβουνα έβγαιναν τέτοιες φωνές σαν να έσφαζε κανείς ένα κοπάδι

¹¹⁴ Τσάμης (1993), σ. 341.

¹¹⁵ Τσάμης (1993), σ. 331.

¹¹⁶ Τσάμης (1993), σ. 359 – 361.

¹¹⁷ Τσάμης (1993), σ. 361 – 363.

¹¹⁸ Τσάμης (1993), σ. 237.

¹¹⁹ Τσάμης (1993), σ. 245.

¹²⁰ Τσάμης (1993), σ. 251.

¹²¹ Τσάμης (1993), σ. 285- 307.

χοίρων». ¹²² Η Ειρήνη ντρεπόταν για την βροχή δακρύων «λες και ήταν κάποιος κακούργος που έκλεβε ή έκανε παρανομία». ¹²³ Η οσία συγκέντρωσε τις μοναχές λέγοντάς τους πως: «ο διάβολος περιφέρεται σαν λιοντάρι που βρυχιέται ζητώντας κάποιον να καταβροχθίσει». ¹²⁴

Δεν λείπουν βέβαια και τα εξωπραγματικά στοιχεία, τα φανταστικά, όπως όταν η οσία ζήτησε από τον Κύριο να της δώσει το διορατικό χάρισμα, τότε κατέβηκε από τον ουρανό ένας ολόλευκος άγγελος. ¹²⁵ Σε αντιπαράθεση αυτής της εικόνας είναι «η ολόκληρη φάλαγγα των δαιμόνων» που όρμησαν καταπάνω της προσπαθώντας να της αποσπάσουν την προσοχή. ¹²⁶ Επίσης όταν προσεύχονταν για να λύσουν τα μάγια «φάνηκαν να πετούν ψηλά η καλλιμάρτυρ Αναστασία και ο Μ. Βασίλειος». ¹²⁷ Επίσης έχουμε και τον διάλογο μεταξύ της οσίας και του πονηρού πνεύματος που είχε καταλάβει έναν νέο « δένοντας τον με ολόκληρες σειρές από αφανείς αλυσίδες ισχυρότερες από τις αισθητές που είχε πριν». ¹²⁸ Μεταξύ των άλλων έχουμε «την αιώρηση της οσίας με τα χέρια υψωμένα στον ουρανό κώμα ενώ τα κυπαρίσσια έγερναν τις κορυφές τους για να την προσκυνήσουν». ¹²⁹ Τέλος έχουμε το Άγιο Πνεύμα που της ανακοινώνει τον επικείμενο θάνατό της. ¹³⁰

Δεν λείπουν βέβαια και σε αυτόν τον βίο τα συμβολικά όνειρα, όπως η «πομπή που παρελάυνανε, ολόλαμπρη, φωτοχυμένη ακολουθώντας την Μητέρα του Κυρίου», δίνοντάς της εντολή να επιστρέψει στο μοναστήρι ώστε να θεραπευτεί η μοναχή. ¹³¹ Επίσης στον ύπνο της εμφανίστηκε και η Αγία Αναστασία που της είπε ότι μόνο ίδια η οσία μπορούσε να θεραπεύσει τον δαιμονισμένο που έστειλε στο ναό της. ¹³² Όμως και η ίδια η οσία εμφανίστηκε σαν οπτασία στον βασιλιά, ο οποίος είχε φυλακίσει άδικα κάποιον συγγενή της, για να του ζητήσει να τον ελευθερώσει. ¹³³ Όπως αναφέρει η Delierneux ο αγιογράφος

¹²² Τσάμης (1993), σ. 289.

¹²³ Τσάμης (1993), σ. 291.

¹²⁴ Τσάμης (1993), σ. 281.

¹²⁵ Τσάμης (1993), σ. 269.

¹²⁶ Τσάμης (1993), σ. 273.

¹²⁷ Τσάμης (1993), σ. 287.

¹²⁸ Τσάμης (1993), σ. 295.

¹²⁹ Τσάμης (1993), σ. 301.

¹³⁰ Τσάμης (1993), σ. 325.

¹³¹ Τσάμης (1993), σ. 285.

¹³² Τσάμης (1993), σ. 293.

¹³³ Τσάμης (1993), σ. 311.

συνδύασε στο βίο τα λογοτεχνικά με τα γεωγραφικά θέματα με σκοπό να ευθυγραμμίσει πολιτικές κοινωνικές και θρησκευτικές πιέσεις.¹³⁴

¹³⁴ Delierneux (2014), σ. 368.

Κεφάλαιο 4

Επίλογος

Σε όλους τους βίους που εξετάσαμε επικρατεί σχεδόν το ίδιο μοτίβο. Η καταγωγή των αγίων, η καταγωγή των γονιών τους, η παιδεία τους, οι σχέσεις τους με τον θεό από την παιδική τους ηλικία, ο μοναχισμός, τα θαύματα εν ζωή, ο θάνατός τους και τα μεταθανάτια θαύματα. Οι βίοι εμπλουτίστηκαν επίσης με ιστορικά, πολιτιστικά και κοινωνικά νοήματα.¹³⁵ Όπως αναφέρει ο Ευθυμιάδης, οι γυναίκες αγίες δέχτηκαν το στέφανο του μαρτυρίου, έγιναν «ηρώιδες του οικογενειακού βίου» αντιπροσωπεύοντας μια μορφή «έγκλειστης αγιότητας», ενώ οι ηγούμενες των μονών μπορούν να οργανώσουν και να πειθαρχήσουν όπως συμβαίνει και με τους άντρες.¹³⁶ Στην μέση βυζαντινή περίοδο οι γυναικείοι τύποι που συναντάμε είναι αυτή της μοναχής-ηγουμένης και της έγγαμης μάρτυρος.¹³⁷

¹³⁵ Delierneux (2014), σ. 363.

¹³⁶ Ευθυμιάδης (2019), σ. 31.

¹³⁷ Ευθυμιάδης (2019), σ. 37.

Βιβλιογραφία

Κείμενα:

Πασχαλίδης Σ., 1991. Ο Βίος της Οσιομυροβλύτιδος Θεοδώρας της εν Θεσσαλονίκη. Δίηγησις περί της μεταθέσεως του τιμίου λειψάνου της Οσίας Θεοδώρας.

Τσάμης Δ., 1993. Μητερικόν. *Διηγήσεις και Βίοι των Αγίων Μητέρων της ερήμου ασκητριών και οσίων γυναικών της ορθοδόξου εκκλησίας*. Τόμος Β', Δ', Ε'.

Βιβλιογραφία:

Ευθυμιάδης, Στ., 2019. «Γυναίκες, μοναχισμός και αγιολογία στη μεσοβυζαντινή και την υστεροβυζαντινή περίοδο», στο Ε. Kountoura Galaki – Ε. Mitsiou (eds), *Women and Monasticism in the Medieval Eastern Mediterranean: Decoding a Cultural Map*, Athens, 31-48

Delierneux, N., 2014. «The literary portrait of Byzantine female saints», στο S. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography. Volume II: Genres and Contexts*, Farnham Surrey – Burlington, 363-386

Rosenqvist, J.O. 2008. *Η βυζαντινή λογοτεχνία από τον 6ο αιώνα ως την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, μτφρ. Ι. Βάσσης, εκδ. Κανάκη, Αθήνα.

Talbot Alice-Mary, 1996. (ed.), *Holy Women of Byzantium, Ten Saints' Lives in English Translation*, Washington, D.C.